

SNAS

SLOVENSKÁ NÁRODNÁ AKREDITAČNÁ SLUŽBA

METODICKÁ SMERNICA NA AKREDITÁCIU

**STANOVENIE ČASU
AUDITU SYSTÉMOV MANAŽÉRSTVA
KVALITY A ENVIRONMENTU
(IAF MD 5: 2015)**

MSA–CS/11

Vydanie: 2

Aktualizácia: 0

BRATISLAVA

jún, 2016

Táto metodická smernica je prekladom dokumentu IAF MD 5: 2015, Issue 3, IAF Mandatory Document for Determination of audit time of quality and environmental management systems.

Preložil: *Ing. Gabriela Kopínová*
 Ing. Juraj Randus

Preskúmal: *Ing. Gizela Pelechová*

Schválil:. *Mgr. Martin Senčák*

Účinnosť od: *06.06.2016*

Nadobudnutím účinnosti tejto MSA končí účinnosť MSA-CS/11 zo dňa 20.05.2013

Táto MSA neprešla jazykovou úpravou.

Metodické smernice na akreditáciu sa nesmú rozmnožovať a kopírovať na účely predaja.

Dostupnosť MSA: [http:// www.snas.sk](http://www.snas.sk)

Medzinárodné Akreditačné Fórum, a. s. (IAF) uľahčuje obchodovanie a podporuje regulačné orgány riadením celosvetovej dohody o vzájomnom uznávaní medzi akreditačnými orgánmi (AO), aby výsledky vydané orgánmi posudzovania zhody (OPZ) akreditovanými členmi IAF boli globálne akceptované.

Akreditácia znižuje riziko pre spoločnosti a ich zákazníkov tým, že im poskytuje záruku, že akreditované orgány posudzovania zhody (OPZ) sú spôsobilé vykonávať práce, ktoré realizujú v rámci ich rozsahu akreditácie. Od akreditačných orgánov (AO), ktorí sú členmi IAF a ich akreditovaných OPZ sa vyžaduje, aby dodržiavali príslušné medzinárodné normy a aplikovateľné dokumenty IAF pre dôslednú aplikáciu týchto noriem.

AO, ktoré sú signatármi Multilaterálnej dohody o uznávaní (Multilateral Recognition Arrangement – MLA) IAF, sú pravidelne hodnotené menovanými tímami evaluátorov, aby bola zabezpečená dôvera v prevádzkovanie ich akreditačných programov. Štruktúra a oblasť IAF MLA sú podrobne opísané v IAF PR 4 - Štruktúra IAF MLA a schválené normatívne dokumenty.

IAF MLA je rozčlenená na päť úrovní: Úroveň 1 špecifikuje záväzné kritériá, ktoré sa vzťahujú na všetky AO, ISO/IEC 17011. Kombinácia činnosti (i) Úrovne 2 a zodpovedajúceho (ich) normatívneho(ych) dokumentu(ov) Úrovne 3 sa nazýva hlavná oblasť MLA a kombinácia relevantných normatívnych dokumentov Úrovne 4 (pokiaľ sa dá uplatniť) a Úrovne 5 sa nazýva podoblasť MLA.

- Hlavná oblasť MLA zahŕňa činnosti, ako napr. certifikácia produktov a pridružené záväzné dokumenty, napr. ISO/IEC 17065. Certifikácie vykonané OPZ na úrovni hlavnej oblasti sú považované za rovnako spoľahlivé.
- Podoblasť MLA zahŕňa požiadavky posudzovania zhody, napr. ISO 9001 a špecifické požiadavky schémy, tam kde je to použiteľné, napr. ISO/TS 22003. Certifikácie vykonané OPZ na úrovni podoblasti sú považované za ekvivalentné.

IAF MLA poskytuje dôveru potrebnú pre akceptáciu výsledkov posudzovania zhody na trhu. Certifikácia vydaná v rámci oblasti IAF MLA orgánom, ktorý je akreditovaný AO, signatárom IAF MLA, môže byť uznaná celosvetovo, čím uľahčuje medzinárodný obchod.

OBSAH	Strana
0 ÚVOD	6
1 DEFINÍCIE	6
2 POUŽITIE	8
3 METODIKA NA STANOVENIE ČASU AUDITU SYSTÉMOV MANAŽÉRSTVA	10
4 PRVOTNÉ CERTIFIKAČNÉ AUDITY SYSTÉMOV MANAŽÉRSTVA (1. ETAPA + 2. ETAPA)	11
5 DOZOR	12
6 RECERTIFIKÁCIA	12
7 INDIVIDUALIZOVANÝ DRUHÝ A NASLEDUJÚCE CERTIFIKAČNÉ CYKLY	12
8 FAKTORY NA ÚPRAVU ČASU AUDITU SYSTÉMOV MANAŽÉRSTVA (QMS A EMS)	13
9 DOČASNÉ MIESTA	14
10 ČAS AUDITU SYSTÉMOV MANAŽÉRSTVA VIACERÝCH MIEST	15
11 RIADENIE EXTERNE VYKONÁVANÝCH FUNKCIÍ ALEBO PROCESOV (OUTSOURCING)	15
PRÍLOHA A – SYSTÉMY MANAŽÉRSTVA KVALITY	16
PRÍLOHA B – SYSTÉMY MANAŽÉRSTVA ENVIRONMENTU	20

Vydanie č. 3

Vypracoval: Technický výbor IAF

Schválili: Členovia IAF

Dátum vydania: 09. jún 2015

Dátum: 18. december 2014

Dátum aplikácie: 09. jún 2016

Kontaktná osoba pre otázky: Elva Nilsen
tajomník IAF

Kontakt: telefón: +1 613 454-8159

Email: secretary@iaf.nu

ÚVOD DO ZÁVÄZNÝCH DOKUMENTOV IAF

Výraz „mal by“ sa v tomto dokumente používa na označenie uznávaných prostriedkov na splnenie požiadaviek normy. Orgán posudzujúci zhodu môže tieto požiadavky splniť ekvivalentným spôsobom za predpokladu, že ich splnenie môže akreditačnému orgánu preukázať. Výraz „musí“ sa v tomto dokumente používa pri tých ustanoveniach, ktoré sú pri plnení požiadaviek príslušnej normy záväzné.

STANOVENIE ČASU AUDITU SYSTÉMOV MANAŽÉRSTVA KVALITY A ENVIRONMENTU

Tento dokument je záväzný pre jednotné uplatňovanie relevantných článkov ISO/IEC 17021-1 pri auditoch systémov manažérstva kvality a systémov environmentálneho manažérstva. Všetky články ISO/IEC 17021-1 naďalej platia a tento dokument nenahrádza žiadnu z ich požiadaviek. Aj keď sa počty pracovníkov organizácie (stálych, dočasných a na čiastočný úväzok) používajú na stanovovanie času trvania auditu systémov manažérstva ako východiskový bod, nejde o jediné hľadisko a je potrebné brať do úvahy i ďalšie faktory, vplývajúce na čas auditu, vrátane všetkých uvedených v ISO/IEC 17021-1.

0 ÚVOD

- 0.1** Správne stanovenie času auditu prvotného auditu (prvá etapa plus druhá etapa) je neoddeliteľnou súčasťou preskúmania žiadosti všetkých klientskych organizácií.
- 0.2** Tento dokument poskytuje záväzné ustanovenia a pokyny pre orgány posudzovania zhody na vypracovanie ich vlastných procesov stanovovania času potrebného na auditovanie klientov rôznych veľkostí a zložitosti v širokom spektre činností. Dokument je určený na to, aby viedol k jednotnosti stanovovania času auditov systémov manažérstva ak sú vykonávané rôznymi orgánmi posudzovania zhody ako aj u podobných klientov toho istého orgánu posudzovania zhody.
- 0.3** Orgány posudzovania zhody musia určiť dobu trvania prvej etapy a druhej etapy prvotného certifikačného auditu, dozorného a recertifikačného auditu pre každého žiadateľa a certifikovaného klienta.
- 0.4** Tento záväzný dokument poskytuje rámec, ktorý musí byť použitý v rámci procesov orgánu posudzovania zhody na stanovenie zodpovedajúceho času auditu systémov manažérstva s ohľadom na špecifiká auditovaného klienta.
- 0.5** Aj keď je tento dokument pripravený pre certifikáciu EMS/QMS, celý rad jeho častí možno použiť aj na iné certifikačné schémy založené na 17021-1. Príkladom týchto častí je využitie trvania času auditu alebo auditodňa a efektívnych pracovníkov.
- 0.6** Nehľadiac na pokyny použité v tomto dokumente, čas stanovený na špecifický audit by mal byť dostatočný na plánovanie a vykonanie úplného a efektívneho auditu systému manažérstva klienta.

1 DEFINÍCIE

1.1 Certifikačná schéma systémov manažérstva

Systém posudzovania zhody vzťahujúci sa k systémom manažérstva, na ktoré sa budú používať tie isté špecifické požiadavky, špecifické pravidlá a procesy.

1.2 Organizácia klienta

Entita alebo definovaná časť entity uplatňujúca systém manažérstva.

1.3 Trvalé miesto

Lokalita (fyzická alebo virtuálna), kde organizácia klienta (1.2) vykonáva prácu alebo poskytuje službu na trvalej báze.

1.4 Virtuálne miesto

Virtuálna lokalita, kde organizácia klienta vykonáva prácu alebo poskytuje službu prostredníctvom využitia on-line prostredia umožňujúceho osobám vykonávať procesy bez ohľadu na fyzické lokality.

Poznámka 1: Za virtuálne miesto nemožno považovať také, kde procesy musia byť vykonávané vo fyzickom prostredí, napr. skladovanie, výroba, laboratóriá fyzikálneho skúšania, inštalácia alebo opravy fyzických výrobkov.

Poznámka 2: Virtuálne miesto (napr. intranet organizácie) je samostatné miesto na výpočet času auditu.

1.5 Dočasné miesto

Lokalita (fyzická alebo virtuálna), kde organizácia klienta (1.2) vykonáva špecifickú prácu alebo poskytuje službu počas určitej doby a ktorá nie je určená na to, aby sa stala trvalým miestom (1.3).

1.6 Čas auditu

Čas potrebný na plánovanie a vykonanie úplného a efektívneho auditu systému manažérstva klienta (ISO IEC 17021-1).

1.7 Trvanie certifikačných auditov systému manažérstva

Časť času auditu (1.6) strávená činnosťami auditu od otváracieho stretnutia po záverečné stretnutie, vrátane.

Poznámka: Činnosti auditu zvyčajne zahŕňujú:

- vedenie otváracieho stretnutia;
- preskúmanie dokumentácie počas výkonu auditu;
- komunikácia počas auditu;
- priradenie úloh a zodpovedností sprievodcov a pozorovateľov;
- zber a overovanie informácií;
- formulovanie zistení auditu;
- príprava záverov auditu;
- vedenie záverečného stretnutia.

1.8 Auditodňa

Trvanie auditodňa je zvyčajne 8 hodín a môže alebo nemusí zahŕňať prestávku na obed v závislosti od miestnej legislatívy.

1.9 Efektívny počet pracovníkov

Efektívny počet pracovníkov zahŕňa všetkých pracovníkov zapojených do činností v rámci rozsahu certifikácie, vrátane všetkých, ktorí pracujú na zmeny. Ak sú do činností v rámci

rozsahu certifikácie zapojení aj dočasní pracovníci (napr. pracujúci na dohodu) musia byť zahrnutí a tiež aj pracovníci na čiastočný úväzok. Odkaz na 2.3 na výpočet efektívneho počtu pracovníkov.

1.10 Riziková kategória (len QMS)

Pre QMS sú ustanovenia v tomto dokumente založené na troch kategóriách, v závislosti na rizikách spojených so zlyhaním produktu alebo služby organizácie klienta. Tieto kategórie možno rozdeliť na vysoko, stredne a nízko rizikové. Vysoko rizikové činnosti (napr. jadrové, zdravotnícke, farmaceutické, potravinárske, stavebné) zvyčajne vyžadujú dlhší čas auditu. Stredne rizikové činnosti (napr. jednoduchá výroba) pravdepodobne vyžadujú priemerný čas na vykonanie efektívneho auditu a nízko rizikové menej času. (Pozri Prílohu A, Tabuľka QMS 2)

1.11 Kategória zložitosti (len EMS)

Pre systémy environmentálneho manažérstva sú ustanovenia tohto dokumentu založené na piatich hlavných kategóriách zložitosti povahy, počtu a závažnosti environmentálnych aspektov organizácie, ktoré zásadne ovplyvňujú čas auditu. (Pozri Prílohu B, Tabuľka EMS 2)

2 POUŽITIE

2.1 Čas auditu

2.1.1 Čas auditu všetkých typov auditov zahŕňa **celkový** čas strávený **na mieste** v klientovej lokalite (fyzickej alebo virtuálnej) (1.7) a čas strávený **mimo miesta** určený na plánovanie, preskúmanie dokumentov, komunikáciu s pracovníkmi klienta a písanie správ.

2.1.2 Trvanie certifikačného auditu systému manažérstva (1.7) by zvyčajne nemalo byť kratšie ako 80 % času auditu, vypočítaného podľa metodiky v časti 3. Týka sa to prvotného certifikačného auditu, dozorných i recertifikačných auditov.

2.1.3 Cesta (na miesto alebo medzi miestami) a akékoľvek prestávky nie sú zahrnuté do trvania certifikačných auditov systému manažérstva.

Poznámka: Pozri 1.8. Podľa miestnych právnych požiadaviek sa môžu zahrnúť obedňajšie prestávky.

2.2 Auditodeň (auditodni)

2.2.1 Tabuľky QMS 1 a EMS 1 poskytujú **priemerný** čas certifikačných auditov systémov manažérstva v auditodňoch. Na dosiahnutie rovnakého celkového počtu dní na auditovanie podľa tabuliek QMS 1 a EMS 1 môže byť potrebné vykonať úpravy počtu auditodní z dôvodu zaistenia zhody s národnou legislatívou, regulujúcou čas strávený na ceste, prestávky na obed a pracovnú dobu.

2.2.2 Počet vymedzených auditodní nesmie byť znížený v plánovacích etapách plánovaním dlhšej pracovnej doby na pracovný deň. Možno zvážiť prijatie opatrení na efektívne auditovanie zmenových činností, ktoré môžu vyžadovať dodatočné hodiny k pracovnému dňu.

2.2.3 Ak je po výpočte výsledkom desatinné číslo, počet dní by sa mal upraviť na najbližší poldeň (napr. 5,3 auditodňa na 5,5 auditodňa, 5,2 auditodňa na 5 auditodní).

2.2.4 Na zabezpečenie efektívnosti auditu by OPZ mal tiež zväžiť zloženie a veľkosť auditorského tímu (napr. ½ deň s dvoma audítormi nemusí byť taký efektívny ako 1 deň s jedným audítorm alebo 1 auditodeň s jedným vedúcim audítorm a jedným technickým expertom je efektívnejší ako 1 auditodeň bez technického experta).

Poznámka 1: Akreditačné orgány môžu požadovať od OPZ preukázanie, že priemerný čas auditu konkrétnych klientov nie je výrazne vyšší ani nižší než čas auditu vypočítaný z tabuliek QMS 1 a EMS 1.

Poznámka 2: Pre OPZ, ktoré pracujú najmä vo vysoko rizikových alebo zložitých priemyselných odvetviach, je pravdepodobné, že budú mať priemer vyšší než z tabuliek a pre OPZ pracujúce v nízko rizikovom priemysle je pravdepodobné, že budú mať priemer nižší ako z tabuliek.

2.3 Výpočet efektívneho počtu pracovníkov

2.3.1 Efektívny počet pracovníkov, ako je uvedené vyššie, je používaný ako základ na výpočet času auditu systémov manažérstva. Kritériá na stanovenie efektívneho počtu pracovníkov zahŕňujú pracovníkov pracujúcich na čiastočný úväzok, pracovníkov, ktorí len čiastočne vykonávajú činnosti z rozsahu, pracovníkov pracujúcich na zmeny, administratívnych a všetky kategórie pracovníkov z kancelárií, pracovníkov vykonávajúcich opakujúce činnosti a veľkého počtu nekvalifikovaných pracovníkov v niektorých krajinách.

2.3.2 Zdôvodnenie stanovenia efektívneho počtu pracovníkov musí byť k dispozícii organizácii klienta a akreditačnému orgánu na preskúmanie počas ich posudzovaní a na požiadanie akreditačného orgánu.

2.3.3 Pracovníci pracujúci na čiastočný úväzok a pracovníci, ktorí len čiastočne vykonávajú činnosti z rozsahu.

V závislosti od odpracovanej doby môže byť počet pracovníkov pracujúcich na čiastočný úväzok a pracovníkov, ktorí len čiastočne vykonávajú činnosti z rozsahu znížený alebo zvýšený a prepočítaný na ekvivalentný počet pracovníkov pracujúcich na plný úväzok (napr. 30 pracovníkov pracujúcich 4 hodiny denne zodpovedá 15 na plný úväzok).

2.3.4 Opakujúce sa činnosti v rámci rozsahu.

Ak vysoké percento pracovníkov vykonáva určité činnosti/zastáva pracovné pozície, ktoré sa považujú za opakujúce sa (napr. upratovanie, bezpečnosť, doprava, obchod, telefónne centrá, atď.), je povolené, koherentne a konzistentne na individuálnej báze, v rozsahu certifikácie použiť zníženie počtu pracovníkov. Metódy použité na zníženie musia byť zdokumentované kvôli zväženiu rizika činností/pozícií.

2.3.5 Pracovníci pracujúci na zmeny.

OPZ musí stanoviť trvanie a načasovanie auditu pre čo najlepšie posúdenie efektívnej implementácie systému manažérstva pre celý rozsah činností klienta, zahrnujú potrebu auditu mimo zvyčajného pracovného času a rôznych zákonitostí zmien. To musí byť odsúhlasené s klientom.

2.3.6 Dočasní nekvalifikovaní pracovníci.

Tento problém sa za normálnych okolností týka iba krajín s nízkou úrovňou technológie, kde dočasní nekvalifikovaní pracovníci môžu v značnom počte nahradiť automatizované procesy. Za týchto okolností sa môže využiť zníženie počtu efektívnych pracovníkov, ale zváženie procesov je dôležitejšie než počet zamestnancov. Toto zníženie nie je bežné a jeho zdôvodnenie musí byť zaznamenané a dostupné AO počas posudzovania.

3 METODIKA NA STANOVENIE ČASU AUDITU SYSTÉMOV MANAŽÉRSTVA

3.1 Metodika používaná ako základ na výpočet času prvotného certifikačného auditu systémov manažérstva (1. etapa + 2. etapa) zahŕňa interpretáciu tabuliek a obrázkov v Prílohe A a v Prílohe B pre audity QMS a EMS v uvedenom poradí. Príloha A (QMS) vychádza z efektívneho počtu pracovníkov (pozri článok 2.3 ohľadne pokynov na výpočet efektívneho počtu pracovníkov) a úrovne rizika, ale neposkytuje minimálny ani maximálny čas auditu. Príloha B (EMS) vychádza tiež z environmentálnej zložitosti organizácie a neposkytuje minimálny ani maximálny čas auditu.

Poznámka: Zvyčajná prax je, že čas strávený na 2. etape presahuje čas strávený na 1. etape.

3.2 Pri použití vhodného multiplikátora môžu byť tieto tabuľky a obrázky použité ako základ na výpočet času dozorných auditov (čl. 5) a recertifikačných auditov (čl. 6).

3.3 OPZ musí mať procesy na stanovenie zodpovedajúceho času na audit príslušných procesov klienta. Skúsenosti ukazujú, že okrem počtu pracovníkov, čas potrebný na vykonanie efektívneho auditu závisí od ďalších faktorov pri QMS aj pri EMS. Tieto faktory sú podrobnejšie skúmané v článku 8.

3.4 Tento záväzný dokument obsahuje ustanovenia, ktoré treba brať do úvahy pri stanovovaní času potrebného na vykonanie auditu. Tieto a ďalšie faktory treba zvážiť v procese preskúmania zmluvy OPZ, po 1. etape, počas certifikačného cyklu a recertifikácie, z hľadiska ich možného vplyvu na čas auditu bez ohľadu na typ auditu. Preto príslušné tabuľky, obrázky a diagramy pre QMS a EMS, ktoré ukazujú vzťah medzi efektívnym počtom pracovníkov a zložitou, **nie je možné** používať izolovane. Tieto tabuľky a obrázky poskytujú rámec na plánovanie auditu a na požadované úpravy stanovenia času auditu pre všetky typy auditov.

3.5 Pre audity QMS poskytuje obrázok QMS 1 vizuálny návod na úpravy času auditu vypočítaného z tabuľky QMS 1 a rámec pre proces, ktorý by mal byť použitý na plánovanie auditov určením počiatočného bodu založeného na celkovom efektívnom počte pracovníkov za všetky pracovné zmeny.

3.6 Pre audit EMS je vhodné založiť čas auditu na efektívnom počte pracovníkov organizácie a na povahe, počte a závažnosti environmentálnych aspektov typickej organizácie v danom priemyselnom odvetví. Tabuľky EMS 1 a EMS 2 poskytujú rámec pre proces, ktorý by mal byť použitý na plánovanie auditu. Čas auditu systémov manažérstva by potom mal byť upravený na základe všetkých významných faktorov, ktoré sa jednoznačne vzťahujú k auditovanej organizácii.

3.7 Počiatočný bod na stanovenie času auditu systémov manažérstva musí byť založený na efektívnom počte pracovníkov a potom upravený využitím významných faktorov vzťahujúcich sa na auditovaného klienta, každému faktoru bude daná váha s kladným alebo záporným znamienkom na zmenu základného stavu. V každej situácii musí byť zaznamenaný základ na stanovenie času auditu systémov manažérstva vrátane jeho úprav. OPZ by sa mal uistiť, že žiadne zmeny času auditu nevedli ku kompromisu s efektívnosťou auditov. Ak prebiehajú procesy realizácie produktov alebo služieb v pracovných zmenách, rozsah auditovania každej pracovnej zmeny orgánom posudzovania zhody závisí od procesov realizovaných v každej pracovnej zmene a úrovne riadenia každej pracovnej zmeny preukázaného klientom. Na efektívnu realizáciu auditu sa musí vykonať audit aspoň jednej zmeny. Ak niektorá pracovná zmena nie je podrobená auditu (napr. je mimo normálneho pracovného času), dôvody musia byť zdokumentované.

3.8 Čas auditu systémov manažérstva stanovený pomocou tabuliek alebo obrázkov v Prílohách A a B nezahŕňa čas auditorov vo výcviku, pozorovateľov ani čas technických expertov.

3.9 Skrátenie času auditu systémov manažérstva nesmie prekročiť 30 % času, stanoveného na základe Tabuliek QMS 1 alebo EMS 1.

Poznámka: Článok 3.9 sa nemusí použiť na situácie, opísané v IAF MD1, pre jednotlivé pracoviská v prevádzke s viacerými pracoviskami tam, kde je povolené vzorkovanie pracovísk. V takejto situácii je na týchto pracoviskách obmedzený počet procesov a možno overiť implementáciu všetkých príslušných požiadaviek normy(noríem) systému manažérstva.

4 PRVOTNÉ CERTIFIKAČNÉ AUDITY SYSTÉMOV MANAŽÉRSTVA (1. ETAPA + 2. ETAPA)

4.1 Stanovenie času auditu systémov manažérstva zahŕňajúce kombinované činnosti mimo miesta (článok 2.1) by nemalo skrátiť celkové trvanie auditu systémov manažérstva **na mieste** na menej než 80 % času vypočítaného z tabuliek v zmysle metodiky v časti 3. Ak je na plánovanie a/alebo písanie správ potrebný dodatočný čas, nie je to dôvodom na skrátenie trvania certifikačných auditov systémov manažérstva na mieste.

4.2 Tabuľka QMS 1 a tabuľka EMS 1 poskytujú začiatkový bod na stanovenie času auditu prvotného certifikačného auditu (1. etapa + 2. etapa) pre QMS a EMS v uvedenom poradí.

4.3 Čas auditu stanovený orgánom posudzovania zhody a zdôvodnenie stanovenia musia byť zaznamenané. Tento výpočet musí obsahovať podrobnosti o čase, ktorý má byť pridelený na pokrytie celého rozsahu certifikácie.

4.4 OPZ musí poskytnúť stanovenie času auditu a jeho zdôvodnenie organizácii klienta ako súčasť zmluvy a na požiadanie sprístupniť svojmu akreditačnému orgánu.

4.5 Certifikačné audity môžu zahŕňať techniky auditovania na diaľku, ako napr. interaktívnu komunikáciu cez internet, webové schôdzky, telekonferencie a/alebo elektronické overovanie procesov klienta (pozri IAF MD4). Tieto činnosti musia byť identifikované v pláne auditu a čas strávený týmito činnosťami môže byť zahrnutý do času prispievajúceho k celkovému trvaniu

auditov systémov manažérstva. Ak OPZ plánuje audit, ktorého činnosti auditovania na diaľku predstavujú viac ako 30 % plánovaného trvania auditov systémov manažérstva na mieste, musí tento plán auditu zdôvodniť a udržiavať záznamy tohto zdôvodnenia, ktoré musia byť k dispozícii akreditačnému orgánu na preskúmanie (pozri MD4).

Poznámka 1: Trvanie certifikačných auditov systému manažérstva sa vzťahuje k času auditu pridelenému pre jednotlivé pracoviská. Elektronické audity vzdialených pracovísk sú považované za audity vykonávané na diaľku, i keď sa elektronický audit fyzicky vykonáva v priestoroch organizácie. (fyzicky alebo virtuálne).

Poznámka 2: Bez ohľadu na použité techniky auditovania na diaľku musí byť organizácia klienta fyzicky navštívená minimálne raz ročne, ak taká fyzická lokalita existuje.

Poznámka 3: Je nepravdepodobné, aby trvanie 2. etapy auditu bolo kratšie ako jeden (1) auditodeň.

5 DOZOR

Počas prvotného trojročného certifikačného cyklu by čas auditu dozorných auditov danej organizácie mal byť úmerný času strávenému na prvotnom certifikačnom audite (1. etapa + 2. etapa), s celkovou dobou strávenou ročne na dozore rovnajúcou sa asi 1/3 času stráveného na úvodnom certifikačnom audite. Orgán posudzovania zhody musí získať aktualizáciu údajov klienta týkajúcich sa jeho systému manažérstva ako súčasť každého dozorného auditu. Plánovaný čas auditu dozorného auditu musí byť preskúmaný prinajmenšom pri každom dozornom a recertifikačnom audite berúc do úvahy zmeny v organizácii, vyspelosť systému, atď. Dôkazy o preskúmaní, vrátane akýchkoľvek úprav času auditu systémov manažérstva, musia byť zaznamenané.

Poznámka: Je nepravdepodobné, aby dozorný audit trval menej ako jeden (1) auditodeň.

6 RECERTIFIKÁCIA

Čas auditu recertifikácie by mal byť vypočítaný na základe aktualizovaných informácií klienta a zvyčajne je približne 2/3 času, ktorý by bol potrebný na prvotný certifikačný audit organizácie (1. etapa + 2. etapa), ak by takýto prvotný audit mal byť vykonaný v čase recertifikácie (t. j. **nie** 2/3 pôvodného času stráveného na prvotnom audite). Čas auditu systémov manažérstva musí brať do úvahy výsledok preskúmania výkonnosti systému (ISO/IEC 17021-1). Preskúmanie výkonnosti systému samo o sebe nie je súčasťou času recertifikačných auditov.

Poznámka: Je nepravdepodobné, aby recertifikačný audit trval menej ako jeden (1) auditodeň.

7 INDIVIDUALIZOVANÝ DRUHÝ A NASLEDUJÚCE CERTIFIKAČNÉ CYKLY

Pre druhý a nasledujúce certifikačné cykly sa môže OPZ rozhodnúť navrhnúť individualizovaný program dozoru a recertifikácie (pozri IAF MD 3 pre Postupy pokročilého

dohľadu a recertifikácie – ASRP) so súhlasom akreditačného orgánu. Ak sa nevyberie prístup ASRP, mal by sa čas auditu vypočítať tak, ako je uvedené v článkoch 5 a 6.

8 FAKTORY NA ÚPRAVU ČASU AUDITU SYSTÉMOV MANAŽÉRSTVA (QMS A EMS)

Doplňujúce faktory, ktoré treba zväziť, zahŕňajú, ale nie sú obmedzené:

- i) Predĺženie času auditu systémov manažérstva:
 - a. Zložitá logistika zahŕňajúca viac než jednu budovu alebo lokalitu, kde sa vykonáva práca, napríklad musí sa auditovať dislokované projektové stredisko.
 - b. Pracovníci hovoriaci viac než jedným jazykom (sú potrební tlmočníci alebo jednotliví audítori nemôžu pracovať samostatne).
 - c. Veľmi veľké pracovisko na daný počet pracovníkov (napr. les).
 - d. Vysoká miera regulácie (napr. potravinárstvo, farmácia, letectvo, jadrová energetika, atď.).
 - e. Systém pokrývajúci veľmi zložité procesy alebo relatívne veľký počet špecifických činností.
 - f. Činnosti, ktoré vyžadujú návštevu dočasných pracovísk na potvrdenie činností trvalého miesta (miest), ktorého systém manažérstva je predmetom certifikácie.
 - g. Subdodávkou riešené funkcie alebo procesy.
- ii) Predĺženie času auditu systémov manažérstva len pre QMS:
 - a. Činnosti považované za vysoko rizikové (pozri prílohu A, tabuľku QMS 2)
- iii) Predĺženie času auditu systémov manažérstva len pre EMS:
 - a. Vyššia citlivosť okolitého životného prostredia v porovnaní s typickou lokalitou pre dané priemyselné odvetvie.
 - b. Názory zainteresovaných strán.
 - c. Nepriame aspekty vyžadujúce predĺženie času auditu.
 - d. Dodatočné alebo neobvyklé environmentálne aspekty alebo regulované podmienky pre dané odvetvie.
 - e. Riziká ekologických havárií a dopady, ktoré vznikajú alebo môžu vzniknúť, ako dôsledok nehôd, havárií a možných havarijných situácií, predošlých environmentálnych problémov, ktoré organizácia mala.
- iv) Skrátenie času auditu systémov manažérstva:
 - a. Klient nie je „zodpovedný za návrh“ alebo rozsah jeho certifikácie nie je pokrytý celou normou (len QMS).
 - b. Veľmi malé pracovisko na daný počet pracovníkov (napr. iba kancelársky objekt).
 - c. Vyspelý systém manažérstva.
 - d. Predchádzajúca znalosť systému manažérstva klienta (napr. už certifikovaného tým istým OPZ podľa inej normy).
 - e. Pripravenosť klienta na certifikáciu (napr. už certifikovaný alebo uznaný inou schémou tretej strany).

Poznámka: ak je audit vykonaný v súlade s IAF MD 11, toto zdôvodnenie je neplatné, pretože redukcia sa vypočítava z úrovne integrácie.
 - f. Vysoká úroveň automatizácie.

- g. Personál zahŕňa určitý počet ľudí, ktorí pracujú „mimo miesta“, napr. predajcovia, vodiči, údržbári, atď., a zhodu ich činností v podstate možno preveriť preskúmaním záznamov.
- h. Činnosti považované za nízko rizikové (pozri prílohu A, tabuľku QMS2 na príklady a tabuľku EMS 1). Činnosti s nízkou zložitosťou, napr.
 - Procesy zahŕňajúce jednoduché a opakujúce sa činnosti (napr. iba služba).
 - Rovnaké činnosti s nízkou zložitosťou vykonávané na všetkých pracovných zmenách s príslušným dôkazom rovnakého výkonu na všetkých pracovných zmenách.
 - Podstatná časť pracovníkov vykonáva podobnú jednoduchú prácu. Opakujúci sa proces v rámci pôsobnosti (keď zamestnanci vykonávajú opakujúce sa činnosti).

Všetky atribúty klientovho systému, procesov a produktov/služieb by sa mali vziať do úvahy a vykonať korektnú úpravu využitím faktorov, ktoré môžu zdôvodniť dlhší alebo kratší čas potrebný na efektívny audit. Faktory na predĺženie času môžu byť kompenzované faktormi na jeho skrátenie.

Poznámka 1: Faktory skracujúce čas možno využiť iba raz pri každom výpočte pre každú organizáciu klienta.

Poznámka 2: Faktory predlžujúce čas, ktoré je potrebné vziať do úvahy pri výpočte času auditu integrovaných manažérskych systémov, sú uvedené v IAF MD 11.

9 DOČASNÉ MIESTA

9.1 V situáciách, keď žiadateľ o certifikáciu alebo certifikovaný klient poskytuje svoj(e) produkt(y) alebo službu(y) na dočasných miestach, musia byť tieto miesta zahrnuté do plánov auditu.

9.2 Dočasné miesta môžu zahŕňať pracoviská od veľkých projektovo riadených miest až po malé servisné/montážne miesta. Potreba návštevy takýchto miest a rozsah vzorkovania by mali vychádzať z hodnotenia rizík zlyhania QMS riadiť výstupný produkt alebo službu alebo EMS riadiť environmentálne aspekty a ich vplyvy spojené s činnosťami klienta. Vybraná vzorka miest by mala reprezentovať šírku klientovho rozsahu certifikácie, potrieb kompetentnosti a variácií služieb vzhľadom na veľkosť a druh činností a rôzne stupne prebiehajúcich projektov a súvisiacich environmentálnych aspektov a vplyvov.

9.3 Zvyčajne by mali byť vykonávané audity na mieste dočasných miest. Ako alternatívu k niektorým auditom na mieste je však možné zvážiť nasledujúce metódy:

- i) Pohovory alebo pracovné schôdzky s klientom a/alebo jeho zákazníkom osobne alebo formou telekonferencie.
- ii) Preskúmanie dokumentácie činností dočasného miesta.
- iii) Vzdialený prístup k elektronickej(ým) stránke(am), ktoré obsahujú záznamy alebo ďalšie informácie, ktoré sú relevantné pre posudzovanie systému manažmentu a dočasného miesta (st).
- iv) Použitie videa a telekonferencie a ďalších technológií, ktoré umožňujú efektívne auditovanie vykonávané na diaľku.

9.4 V každom prípade by mala byť metóda auditu plne zdokumentovaná a zdôvodnená v zmysle efektívnosti.

10 ČAS AUDITU SYSTÉMOV MANAŽÉRSTVA VIACERÝCH MIEST

10.1 V prípade systému manažérstva prevádzkovaného na viacerých miestach je nevyhnutné zistiť, či je vzorkovanie povolené, alebo nie.

10.2 Na certifikáciu viacerých miest, kde vzorkovanie nie je povolené, budú podrobné požiadavky obsiahnuté v novom IAF MD, keď bude k dispozícii. Východiskovým bodom na výpočet času auditu systému manažérstva je súčet zložený zo všetkých miest, podľa tabuľky QMS 1 a tabuľky QMS 2 pre systémy manažérstva kvality a tabuľky EMS 1 a tabuľky EMS 2 pre systémy manažérstva environmentu.

Podiel z celkového času stráveného na každom mieste musí vziať do úvahy situácie, keď určité procesy systému manažérstva nie sú príslušné k miestu.

10.3 Na certifikáciu viacerých pracovísk, kde je vzorkovanie povolené, sú podrobné požiadavky obsiahnuté v IAF MD1. Východiskovým bodom na výpočet času auditu systému manažérstva je súčet zložený z každého zo vzorkovaných miest. MD1 musí byť použitý na výber miest na vzorkovanie pred použitím MD5 pre každé vybrané miesto. Celkový čas by nikdy nemal byť kratší, ako keď sa vypočíta pre veľkosť a zložitnosť činnosti, ako keby celá práca bola vykonávaná na jednom mieste (MD1 – článok 5.3.4).

11 RIADENIE EXTERNE VYKONÁVANÝCH FUNKCIÍ ALEBO PROCESOV (OUTSOURCING)

11.1 Ak organizácia vykonáva časť svojich funkcií alebo procesov subdodávkou, je na zodpovednosti OPZ získať dôkaz, že organizácia má efektívne stanovený typ a spôsob riadenia uplatňovaný na zaručenie, že externe vykonávané funkcie alebo procesy nepôsobia nepriaznivo na efektívnosť systémov manažérstva, vrátane schopnosti organizácie sústavne dodávať vyhovujúce výrobky alebo služby svojim zákazníkom alebo na riadenie svojich environmentálnych aspektov a záväzkov dodržiavania právnych požiadaviek.

11.2 CO bude auditovať a hodnotiť efektívnosť systému manažérstva klienta v riadení každej dodávanej činnosti a riziko, ktoré to predstavuje pre plnenie cieľov, pre zákazníka a pre zhodu s požiadavkami. To môže zahŕňať získanie spätnej väzby na úrovni efektívnosti od dodávateľov. Auditovanie systému manažérstva dodávateľa sa však nevyžaduje, vzhľadom na to, že riadenie dodávanej činnosti je už zahrnuté v oblasti systému manažérstva organizácie a že nejde o výkon samotnej činnosti. Z tohto chápania rizika sa musí stanoviť akýkoľvek dodatočný čas auditu.

Koniec IAF záväzného dokumentu na stanovenie času auditu QMS a EMS auditov.

Príloha A – Systémy manažérstva kvality**Tabuľka QMS 1 – Systémy manažérstva kvality**

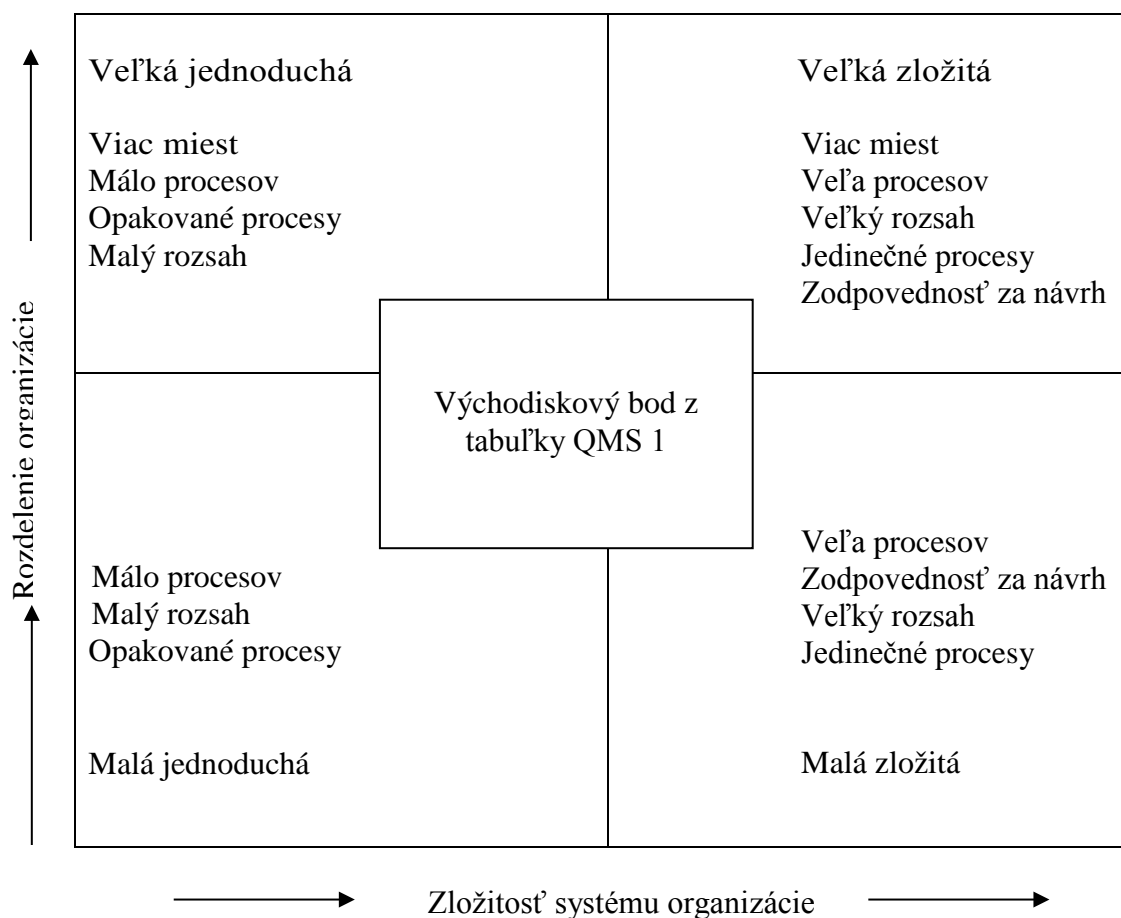
**Vzťah medzi efektívnym počtom pracovníkov a časom auditu
(len prvotný certifikačný audit)**

Efektívny počet pracovníkov	Čas auditu Prvá a druhá etapa (dni)	Efektívny počet pracovníkov	Čas auditu Prvá a druhá etapa (dni)
1-5	1.5	626-875	12
6-10	2	876-1175	13
11-15	2.5	1176-1550	14
16-25	3	1551-2025	15
26-45	4	2026-2675	16
46-65	5	2676-3450	17
66-85	6	3451-4350	18
86-125	7	4351-5450	19
126-175	8	5451-6800	20
176-275	9	6801-8500	21
276-425	10	8501-10700	22
426-625	11	>10700	sledovať postupnosť ďalej

Poznámka 1: Počet pracovníkov v tabuľke QMS 1 sa považuje za spojitý rad a nie za skokovú zmenu. T. j. ak sa kreslí graf, čiara by mala začať s hodnotami v nižšej skupine a končiť s najvyššími hodnotami každej skupiny. Východiskovým bodom grafu by malo byť priradenie 1,5 dňa 1 človeku. Pozri článok 2.2 o zaobchádzaní s časťami dňa.

Poznámka 2: Postup OPZ môže stanovovať čas auditu i pre organizácie s počtom pracovníkov prevyšujúcim 10700. Hodnota takého času auditu by mala konzistentným spôsobom sledovať nárast v tabuľke QMS 1.

Poznámka 3: Pozri aj článok 1.9 a 2.3

Obrázok QMS 1 – Vzťah medzi zložitou a časom auditu

Tabuľka QMS 2 – Príklady rizikových kategórií

Tieto rizikové kategórie nie sú definitívne, sú to len príklady, ktoré môžu byť použité certifikačným orgánom na stanovenie rizikových kategórií auditu.

Vysoké riziko

Ak zlyhanie produktu alebo služby spôsobí ekonomickú katastrofu alebo ohrozí život. Príklady zahŕňujú, ale nie sú obmedzené na:

Potraviny; liečivá; letectvo; stavba lodí; nosné komponenty a konštrukcie; zložitá stavebná činnosť; elektrické a plynové zariadenia; medicínske a zdravotné služby; rybolov; jadrové palivo; chemikálie, chemické výrobky a vlákna.

Stredné riziko

Ak zlyhanie produktu alebo služby spôsobí úraz alebo chorobu. Príklady zahŕňujú, ale nie sú obmedzené na:

nenosné komponenty a konštrukcie; jednoduchá stavebné činnosti; základné kovy a kovové výrobky; nekovové výrobky; nábytok; optické zariadenia; voľnočasové a osobné služby.

Nízke riziko

Ak je nepravdepodobné, že zlyhanie produktu alebo služby spôsobí úraz alebo chorobu. Príklady zahŕňujú, ale nie sú obmedzené na:

Textil a odevy; buničina; papier a papierové výrobky; publikovanie; kancelárske služby; vzdelávanie; maloobchod; hotely a reštaurácie.

Poznámka 1: Môže sa stať, že podnikateľské činnosti, definované ako nízko rizikové, môžu vyžadovať kratší čas auditu ako je vypočítaný použitím tabuľky QMS 1, činnosti definované ako stredne rizikové budú zodpovedať času stanovenému z tabuľky QMS 1 a činnosti definované ako vysoko rizikové budú vyžadovať dlhší čas.

Poznámka 2: Ak organizácia vykonáva kombinované podnikateľské činnosti (napr. stavebná organizácia, ktorá buduje jednoduché stavby – stredné riziko – a mosty – vysoké riziko), záleží na OPZ, aby správne stanovil auditu, berúc do úvahy počet pracovníkov zahrnutých do každej z činností.

Príloha B – Systémy manažérstva environmentu
Tabuľka EMS 1 – Vzťah medzi efektívnym počtom pracovníkov, zložitou a časom auditu (Prvotný certifikačný audit – 1. etapa + 2. etapa)

Efektívny počet pracovníkov	Čas auditu Prvá a druhá etapa auditu (dni)				Efektívny počet pracovníkov	Čas auditu Prvá a druhá etapa auditu (dni)			
	Vys.	Str.	Níz.	Obmedz.		Vys.	Str.	Níz.	Obmedz.
1-5	3	2,5	2,5	2,5	626-875	17	13	10	6,5
6-10	3,5	3	3	3	876-1175	19	15	11	7
11-15	4,5	3,5	3	3	1176-1550	20	16	12	7,5
16-25	5,5	4,5	3,5	3	1551-2025	21	17	12	8
26-45	7	5,5	4	3	2026-2675	23	18	13	8,5
46-65	8	6	4,5	3,5	2676-3450	25	19	14	9
66-85	9	7	5	3,5	3451-4350	27	20	15	10
86-125	11	8	5,5	4	4351-5450	28	21	16	11
126-175	12	9	6	4,5	5451-6800	30	23	17	12
176-275	13	10	7	5	6801-8500	32	25	19	13
276-425	15	11	8	5,5	8501-10700	34	27	20	14
426-625	16	12	9	6	>10700	sledovať postupnosť ďalej			

Poznámka 1: Čas auditu je uvedený pre vysokú, strednú, nízku a obmedzenú zložitou auditov.

Poznámka 2: Počet pracovníkov v tabuľke EMS 1 sa považuje za spojité rad a nie za skokovú zmenu. T. j. ak sa kreslí graf, čiara by mala začať s hodnotami v nižšej skupine a končiť s najvyššími hodnotami každej skupiny. Východiskovým bodom grafu by malo byť priradenie 1,5 dňa 1 človeku. Pozri článok 2.2 o zaobchádzaní s časťami dňa.

Poznámka 3: Postup OPZ môže stanovovať čas auditu i pre organizácie s počtom pracovníkov prevyšujúcim 10700. Hodnota takého času auditu by mala konzistentným spôsobom sledovať nárast v tabuľke EMS 1.

Tabuľka EMS 2 – Príklady prepojenia medzi sektormi podnikania a kategóriami zložitosti environmentálnych aspektov

Kategórie zložitosti	Sektor podnikania
Vysoká	<ul style="list-style-type: none"> - baníctvo a kameňolomy - ťažba ropy a plynu - farbenie a bielenie textilu a odevov - výroba buničiny v papierenskom priemysle vrátane recyklácie papiera - rafinácia olejov - chemikálie a liečivá - základná výroba – kovy - výroba nekovových výrobkov z keramiky a cementu - výroba elektriny na báze uhlia - stavebníctvo a demolácie - spracovanie nebezpečných a obyčajných odpadov, napr. spaľovanie - spracovanie odpadových vôd a kalov
Stredná	<ul style="list-style-type: none"> - rybolov/poľnohospodárstvo/lesníctvo - textil a odevy okrem farbenia a bielenia - výroba dosiek, úprava/impregnácia dreva a drevených výrobkov - výroba papiera a tlač okrem výroby buničiny - výroba nekovových výrobkov zo skla, hlíny, vápna, atď. - povrchová a iná chemická úprava kovových materiálov s vylúčením prvovýroby - povrchová a iná chemická úprava pre všeobecné strojárstvo - výroba plošných spojov pre elektroniku - výroba dopravných zariadení – cestných, železničných, leteckých a lodných - výroba a rozvod elektriny nie na báze uhlia - výroba, skladovanie a rozvod plynu (<i>poznámka: ťažba je zaradená do kategórie vysokej zložitosti</i>) - výroba, úprava a rozvod vody, vrátane regulácie riek (<i>poznámka: komerčná úprava odpadových vôd je zaradená do kategórie vysokej zložitosti</i>) - veľkoobchod a maloobchod s fosílnymi palivami - spracovanie potravín a tabaku - pozemná, námorná, letecká doprava a distribúcia - komerčné realitné agentúry, správa nehnuteľností, priemyselné čistenie, hygienické čistenie, chemické čistenie je zvyčajne súčasťou všeobecných obchodných služieb - recyklácia, kompostovanie a podzemné skladovanie (obyčajných odpadov) - technické skúšanie a laboratória

Kategórie zložitosti	Sektor podnikania
	<ul style="list-style-type: none"> - zdravotníctvo/nemocnice/veterinárstvo - voľnočasové a osobné služby okrem hotelov/reštaurácií
Nízka	<ul style="list-style-type: none"> - hotely/reštaurácie - drevo a výrobky z dreva okrem výroby dosiek, úpravy a impregnácie dreva - výrobky z papiera okrem tlače, výroby buničiny a papiera - vstrekovanie gumených a plastových tvarov, tvarovanie a montáž, okrem výroby gumy a plastových základných materiálov, ktoré patria medzi chemikálie - tvarovanie za tepla a za studena a spracovanie kovov okrem povrchovej a iných chemických úprav a prvovýroby - montáž vo všeobecnom strojárstve, okrem povrchovej a iných chemických úprav - veľkoobchod a maloobchod - montáž elektrických a elektronických zariadení okrem výroby plošných spojov
Obmedzená	<ul style="list-style-type: none"> - štatutárne činnosti a manažment, vrcholové vedenie a manažment holdingových spoločností - manažérske služby dopravy a distribúcie bez vlastného vozového parku - telekomunikácie - všeobecné obchodné služby okrem komerčných realitných agentúr, správy nehnuteľností, priemyselného, hygienického a chemického čistenia - vzdelávacie služby
Špeciálne prípady	<ul style="list-style-type: none"> - nukleárny priemysel - výroba jadrovej energie - skladovanie veľkých množstiev nebezpečného materiálu - verejná správa - miestne orgány - organizácie s environmentálne citlivými výrobkami alebo službami, finančné inštitúcie

Kategórie zložitosti environmentálnych aspektov

Ustanovenia uvedené v tomto dokumente sú založené na piatich hlavných kategóriách zložitosti povahy a závažnosti environmentálnych aspektov organizácie, ktoré zásadne ovplyvňujú čas audu. Ide o nasledujúce kategórie:

Vysoká – environmentálne aspekty významného charakteru a závažnosti (zvyčajne organizácie výrobného alebo spracovateľského typu s významnými vplyvmi väčšieho počtu environmentálnych aspektov);

Stredná – environmentálne aspekty stredného charakteru a závažnosti (zvyčajne výrobné organizácie s významnými vplyvmi niektorých environmentálnych aspektov);

Nízka – environmentálne aspekty mierneho charakteru a závažnosti (zvyčajne organizácie montážneho typu s niekoľkými environmentálnymi aspektmi s málo významnými vplyvmi);

Obmedzená – environmentálne aspekty obmedzeného charakteru a závažnosti (zvyčajne organizácie s kancelárskym prostredím);

Špeciálna – vyžadujúca doplňujúce a špecifické zvažovania v etape plánovania auditu.

Tabuľka EMS 1 pokrýva štyri z uvedených hlavných kategórií zložitosti: vysokú, strednú, nízku a obmedzenú. Tabuľka EMS 2 poskytuje väzbu medzi piatimi uvedenými kategóriami zložitosti a priemyselnými odvetviami, ktoré zvyčajne spadajú do danej kategórie.

OPZ by si mal uvedomiť, že nie všetky organizácie v konkrétnom odvetví vždy spadajú do rovnakej kategórie zložitosti. OPZ by mal umožňovať flexibilitu v postupe preskúmania žiadosti s cieľom zaistiť, aby pri určovaní kategórie zložitosti boli brané do úvahy špecifické činnosti organizácie. Napríklad, i keď mnoho podnikov v chemickom priemysle by malo byť klasifikovaných v kategórii „vysoká zložitosť“, organizácia, ktorá iba mieša chemikálie bez toho, aby dochádzalo k chemickej reakcii alebo emisiám a/alebo ktorá iba obchoduje s chemikáliami, by mala byť klasifikovaná v kategórii „stredná“ alebo dokonca „nízka“. OPZ musí zdokumentovať všetky prípady, kedy znížil kategóriu zložitosti pre určitú organizáciu v danom odvetví.

Tabuľka EMS 1 nepokrýva kategóriu „špeciálna zložitosť“, pre ktorú musí byť čas auditu stanovený a zdôvodnený pre každý prípad na individuálnom základe.

Ďalšie informácie

Kvôli ďalším informáciám ohľadne tohto dokumentu alebo iných IAF dokumentov kontaktujte ktoréhokoľvek člena IAF alebo sekretariát IAF.

Kvôli spraveniu kontaktných údajov členov IAF pozri web stránku IAF: <http://www.iaf.nu>.

Sekretariát:

IAF Corporate Secretary

Telefón: +1 613 454-8159

Email: secretary@iaf.nu

© SNAS 2016